

„BLISKO OGNIĄ”

W 82 logionie "Ewangelii Tomasza" z Nag Hammadi czytamy:

"Rzekł Jezus; kto jest blisko mnie, jest blisko ognia, a kto jest daleko ode mnie, daleko jest od królestwa"¹. Wypowiedź ta, jeśli nie jest autentycznym powiedzeniem Jezusa, jak sądzi Jeremias², to za taką uchodziła jednak w pierwotnym Kościele. Już bowiem Orygenes w "Homilii o księdze Jeremiasza" pisał:

"czytałem gdzieś słowa wypowiedziane rzekomo przez Zbawiciela... powiada tam Zbawiciel: 'Kto jest blisko mnie, jest blisko ognia, a kto jest daleko ode mnie, daleko jest od królestwa'³.

"Ogień" w komentarzu Orygenesa do tej wypowiedzi łączy się z walką, zapasami, możliwością zarówno chłosty, jak i nagrody. Zawodnik "blisko ognia" "jeśli zostanie pokonany, będzie wychłostany i odrzucony, a jeśli zwycięży, otrzyma wieniec, tak samo ten, kto wstąpił do Kościoła... to znaczy zapisał się do zapasów pobożności"⁴. Tak więc "ogień" symbolizuje wyraźnie próbę moralną, doświadczenie człowieka. Nie wykluczone, iż Orygenes miał na myśli męczeństwo. Powracał on do tego powiedzenia jeszcze w "Homilii do Księgi Jozuego":

"Pamiętaj, co napisano, ci którzy zbliżają się do mnie, zbliżają się do ognia. Jeśli jesteś złotem lub srebrem i zbliżysz się do ognia, ogień zwiększy twój blask i promieniowanie, jeśli jednak jesteś winien budowy na fundamencie twej wiary "z drewna, trawy lub słomy", jeśli z ta-

1 Evangelium Thomae 82, ed. A.Guillaumont - A.Puech /L'Évangile selon Thomas. Texte copte et trad. franc., Paris 1959/, s.44, tłum. z koptyjskiego A.Dembska-W.Myszor /Teksty z Nag Hammadi, Warszawa 1979/, PSP 20,222.

2 J.Jeremias, Unbekannte Jesusworte, Göttersloh 1963, 64-71.

3 Origenes, In Jeremiam homilia XXI, 3, PG 13,531-532, PSP 30,198.

4 Tamże.

ką budowlą zbliżysz się do ognia spłoniesz. Błogosławieni ci, którzy są blisko i to tak blisko, że ogień ich oświeca a nie spala"⁵.

Cytat o bliskości ognia znajdujemy także w "Komentarzu do psalmów" Dydyma Ślepego, gdzie również zbliżeniu się do ognia nadaje on znaczenie próby moralnej⁶.

Pewien anonimowy autor syryjski z IV w. podał nieco zmienioną wersję powyższego logionu:

"Oto, co powiedział Zbawiciel, który daje życie: kto zbliża się do mnie, zbliża się do ognia, a kto oddala się ode mnie, oddala się od życia"⁷.

Cytowane wypowiedzi mówią zawsze o bliskości wobec ognia i właśnie termin "ogień" jest hasłem komentarzy tej wypowiedzi. Jeśli w komentarzu kościelnym, Orygenes a i Dydyma chodziło o próbę moralną i doświadczenie chrześcijanina, to trudno ustalić, jak rozumieci cytowaną wypowiedź gnostycy i redaktor "Ewangelii Tomasza". W innych wypowiedziach "Ewangelii Tomasza" o ogniu chodzi o proces doskonalenia się i oczyszczania⁸. Znaczenie "ognia" w tekstach gnostyckich jest jednak zróżnicowane; ogień często wiąże się w nich ze światem stworzonym, i podobnie jak w filozofii greckiej, jest jednym z praelementów /obok wody, powietrza i ziemi/⁹. Jest to ogień w ujęciu stoików, to znaczy ogień trawiący wewnątrznie świat, aż do jego kresu w wielkim pożarze świata¹⁰. Jest to również ogień o zna-

5 In librum Jesu Nave homilia IV, 3, Sch 71,154.

6 Didymus, Expositio in psalmum 88,8, PG 39,1488 D.

7 Cytuję wg J.Ménard, L'Évangile selon Thomas, "Nag Hammadi Studies", Leiden 1975, t.5, 182-184, oraz H.Ch.Puech, En quête de la Gnose, t.2; Sur l'Évangile selon Thomas. Esquisse d'une interprétation systématique, Paris 1978, 264. Na temat innych reminiscencji tego logionu por. J.Ménard, Les problèmes de l'Évangile selon Thomas, w: Essays on the Nag Hammadi Texts in Honour of Alexander Böhling, ed.M.Krause, "Nag Hammadi Studies", Leiden 1972, t.3, 59-61.

8 Por. Logia 10,13,16, Guillaumont-Puech 6,8,10, PSP 20,209-210.

9 Podaję przykładowo: Apokryf Jana. Nag Hammadi Codex II, p.20, 35-21,6. Autor traktatu "O początku świata" rozróżnia z tej racji trzy rodzaje chrztu: duchowy, z ognia i z wody. Chrząst z ognia odpowiada jakiemś rytowi pośredniemu stworzenia. Por. Nag Hammadi Codex II, p.122,14-16.

10 Na przykład w "Noema" z Nag Hammadi Codex VI, p.46,12.18.29.

czeniu eschatologicznym. Myśl bowiem popularnej filozofii mieszała się tu często z wyobrażeniami biblijnymi¹¹. Tak np. zbliżanie się do ognia według Orygenesesa wiązało się z tym rodzajem próby, jakiemu poddaje się katechumen decydujący się przyjąć chrzest. Może więc i gnostycy rozumieli zbliżanie się do ognia jako zbliżanie się do jakiegoś określonego momentu, czy nawet jakiegoś rytu?

W gnostyckiej "Ewangelii Filipa" również czytamy o ogniu i namaszczeniu:

"Rzeczy ukryte, ukrywa się poprzez zakrycia. Są rzeczy ukryte poprzez objawienia. Jest woda w wodzie i ogień w namaszczeniu"¹².

Inaczej mówiąc, w czymś widocznym, jawnym, namaszczeniu jako znaku widzialnym, ukrywa się ogień, tak jak w widocznej wodzie /być może chrztu/ ukrywa się woda duchowa, na życie wieczne¹³. "Ogień" oznacza tu więc, jak u Orygenesesa, jakąś rzeczywistość duchową. W innym miejscu tejże ewangelii czytamy:

"Dusza i duch powstały z wody i ognia i światłości syna komnaty małżeńskiej. Ogniem jest namaszczenie, światłość jest ogniem. Nie mówię o tym ogniu, który nie posiada kształtu, lecz o innym, którego kształt jest czysty, czyni światłość czystą i obdarza pięknem"¹⁴.

Istotnie, zbliżając się do takiego ognia, którym jest Duch Święty, jak podają inne wypowiedzi "Ewangelii Filipa", można sądzić, że chodziło także o zbliżenie się do Chrystusa jako zbawcy¹⁵. "Ewangelia"ta wspomina jeszcze o ogniu w logionie 51:

"Naczynia szklane i naczynia gliniane powstają w ogniu. Jednak naczynia szklane zwykle gdy się tłuką znowu się je wytwarza, powstają bowiem przez wydmuchwanie /pneuma"/. Naczynia zaś gliniane tłuką się niszczej,

-
- 11 "Noema", Nag Hammadi Codex VI, p.37,31; 38,4; 41,20 ale również Asklepios, Nag Hammadi Codex VI, p.77,23.
- 12 Evangelium Philippi 25, ed. W.C.Till /Das Evangelium nach Philippos, Berlin 1963/ s.18, tłum. z koptyjskiego A.Dembska-W.Myszor /Teksty z Nag Hammadi, Warszawa 1979/, PSP 20,245.
- 13 Por. komentarz do Ewangelii Filipa, PSP 20,280.
- 14 Evangelium Philippi 66, Till 34, PSP 20,255-256.
- 15 Por. komentarz do Ewangelii Filipa, PSP 20,285.

powstają bowiem bez wydmuchiwania"¹⁶.

Ogień służy zatem do wytwarzania jednych i drugich naczyń, przez które należy rozumieć ludzi¹⁷. Szklane nie tylko są z natury szlachetniejsze, ale również mogą powstać na nowo, odtworzone w ogniu i techniu /"pneuma"/ z użytego jeszcze raz szkła. Ogień zatem, podobnie jak "technienie", czyli "pneuma" wskazują na człowieka, jakiego on jest rodzaju. Gnostycy znali nawet rodzaj oznaczania ogniem, o czym wspomina Ireneusz charakteryzując karpokracjan: "Niektórzy z nich oznaczają swych uczniów wypalaniem znaku na zewnątrz prawego ucha. Do nich to należała owa Marcelina, która za Aniceta przybyła do Rzymu i była okazją zguby dla wielu"¹⁸. Być może gnostycy przejęli jakiś ryt naznaczania ogniem, lecz z tej krótkiej notatki Ireneusza nie wiemy, co ów ogień mógł oznaczać. Jeśli nasza dotychczasowa argumentacja jest poprawna, to "zbliżanie się do ognia" oznaczało w interpretacji gnostyckiej nie tyle decyzję lub podjęcie walki, która, jak tłumaczył Orygenes, może zakończyć się klęską, ile skazywało na istniejącą już bliskość Zbawiciela i posiadanie już zbawienia. Tak więc obok dynamicznej chrześcijańskiej interpretacji, opartej przede wszystkim na przyjmowaniu wolnej woli człowieka, w gnostycko-chrześcijańskich tekstach znajdziemy interpretację statyczną, odrzucającą właściwie wolność człowieka.

Ks. Wincenty Myszor - Warszawa

"DEM FEUER NAHE"

/Zusammenfassung/

Im kurzen Kommentar zu Logion 82 von Thomasevangelium von Nag Hammadi wird die gnostische Interpretation vom Feuer mit der Interpretation von Origenes zusammengestellt. Die kirchliche Interpretation von Origenes spricht über die Probe für den Christ. Dadurch soll der Christ näher dem Christus kommen. Die gnostische Interpretation sagt über die Tatsache, wer der Gnostiker schon ist, dass er schon nahe dem Feuer, d.h. dem Heiland ist.

16 Evangelium Philippi 51, Till 28, PSP 20,251.

17 Por. obraz naczyń w "Evangelium Veritatis". Nag Hammadi Codex I, p. 25,25-30; 26,5-15.

18 Irenaeus, Adversus haereses I, 25,6, Sch 264,342.